

Карпенко І. М., Неженцева А. Є.,

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Луганськ

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС В ЄВРОПІ: 10 РОКІВ ІСНУВАННЯ

У статті автори дають характеристику подій, пов'язаних з Болонським процесом у Європі та розглядають результати роботи вищих навчальних закладів за останнє десятиліття. Акцент зроблений на досягненнях вузів Великобританії, як країни з водночас багаторічною та прогресивною системою вищої освіти, а також було звернено увагу на стан розвитку Болонського процесу в Україні.

Ключові слова: Болонський процес, декларація, комюніке, вища освіта у Великобританії.

В статье авторы дают характеристику событий, связанных с Болонским процессом в Европе и рассматривают результаты работы высших учебных заведений за последнее десятилетие. Акцент сделан на достижениях вузов Великобритании как страны с одновременно многолетней и прогрессивной системой высшего образования, а также было обращено внимание на состояние развития Болонского процесса в Украине.

Ключевые слова: Болонский процесс, декларация, комьюнике, высшее образование в Великобритании.

In the article the authors give the characteristics of events connected with the Bologna process in Europe and consider the results which European universities have achieved for the past decade. The accent is done on the achievements of universities in Great Britain as a country with both traditional and innovative higher education system; also the attention is paid to the Bologna process development in Ukraine.

Key words: Bologna process, declaration, communique, higher education in Great Britain.

Процес глобалізації поєднує людей у всьому світі, й кожна освічена людина розуміє, що освіта – необхідна умова подальшого розвитку й самовдосконалення людства. Якісна освіта громадян потрібна кожній державі та людству в цілому. Наприкінці двадцятого сторіччя (19 червня 1999 р.) міністри освіти 29 європейських країн підписали Болонську декларацію – документ, який став підґрунтям для системної і змістовної реформи вищої освіти в Європі та за її межами. За 10 років відбулося багато різнорівневих зустрічей, робочих нарад, конференцій та інших заходів у рамках Болонського процесу [1, с. 10].

Метою статті є характеристика заходів та подій, пов'язаних з Болонським процесом у Європі; розгляд результатів роботи вищих навчаль-

них закладів за останнє десятиліття. Акцент зроблений на досягненнях вузів Великобританії, як країни з водночас багаторічною та прогресивною системою вищої освіти, а також було звернено увагу на перспективи впровадження вимог Болонського процесу в Україні.

Стратегічною метою Болонського процесу є створення загально-європейського простору вищої освіти, конкурентноспроможного та привабливого як для самих європейців, так і для студентів з усіх куточків світу. Європейський простір вищої освіти ґрунтується на міжнародному співробітництві. Сьогодні учасниками Болонського процесу є 46 держав європейського континенту, а також Європейська Комісія, Рада Європи, Європейський центр вищої освіти ЮНЕСКО, Асоціація європейських університетів, Європейська асоціація закладів вищої освіти, Європейська студентська спілка, Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти, Міжнародна освіта (Education International), та BUSINESS EUROPE – федерація промисловців і підприємців – та інші [2].

Головними документами Болонського процесу є дві декларації та комюніке міжнародних міжурядових конференцій, що складаються один раз на два роки.

25 травня 1998 року у Парижі була прийнята “Спільна декларація про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти”. підписана чотирма міністрами (Великобританія, Німеччина, Італія і Франція).

Болонська декларація (18-19 червня 1999 року; Болонья, Італія) створена під час першої зустрічі європейських міністрів і має назву “Зона європейської вищої освіти”.

Празьке Комюніке (18-19 травня 2001 року; Прага, Чехія) було ключовим документом наради європейських міністрів, що відповідають за вищу освіту. У Комюніке “До зони європейської вищої освіти” міністри зобов’язалися продовжити співробітництво, що засноване на цілях, викладених у Болонській декларації, і побудоване на спільному та відмінному у культурах, мовах і національних системах, що залучає всі можливості міжурядового співробітництва і діалогу із європейськими університетами, іншими вищими навчальними закладами, студентськими організаціями, а також програмами Співтовариства.

Берлінське Комюніке (19 вересня 2003 року; Берлін, Німеччина) підписане на конференції міністрів, відповідальних за вищу освіту (“Створення загальноєвропейського простору вищої освіти”). Керівники міністерств підкреслили важливість усіх елементів Болонського процесу для створення загальноєвропейського простору вищої освіти і наголосили на необхідності активізувати співпрацю між університетами на національному і європейському рівнях. Однак, щоб стимулювати подальший розвиток процесу, міністри зобов’язалися дотримуватися проміжних пріоритетів у плинні наступні два роки, активізуючи зусилля щодо впрова-

дження ефективних систем забезпечення якості, створення освітньої мережі, заснованої на двох циклах, і взаємного визнання ступенів і періодів навчання.

Бергенське Комюніке (19-20 травня 2005 року; Берген, Норвегія) приймалося на конференції країн – учасниць Болонського процесу. Назва Комюніке – “Загальноєвропейський простір освіти – досягнення цілей”. Це комюніке окреслило такі пріоритети розвитку вищої освіти:

- запровадження трициклової системи підготовки фахівців з вищою освітою (бакалавр-магістр-доктор філософії (PhD));

- створення національних систем забезпечення якості освіти, що узгоджуються із стандартами та рекомендаціями Європейської мережі забезпечення якості (ENQA) (створення внутрішньої (університетської) та зовнішньої (національної) структур забезпечення якості, агенцій із забезпечення якості);

- визначення ступенів та періодів навчання (запровадження додатку до диплому європейського зразка, визнання спільних дипломів);

- забезпечення соціального виміру Європейського простору вищої освіти, підтримка студентів у фінансово – економічному, консультативно – педагогічному аспектах [6, с. 50-60].

З прийняттям Комюніке “На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації” 16-19 травня 2007 року у Лондоні були визначені основні пріоритети щодо формування Європейського простору вищої освіти до і після 2010 року.

Львівське Комюніке (28-29 квітня 2009 року; Львів, Бельгія) ознаменувало основні досягнення Болонського процесу. У тексті документу розкриваються головні виклики сьогодення – глобалізація, стрімкий розвиток технологій, старіюче населення, фінансова та економічна криза, – на які має відповісти система вищої освіти; окреслені завдання на наступне десятиліття та на період до майбутньої міністерської конференції, що відбудеться у Бухаресті, Румунія у квітні 2012 [2].

За всі ці роки було сформульовано шість ключових позицій, які успішно виконуються:

1. Введення двоциклового навчання: додипломного та післядипломного. Додипломний цикл передбачає одержання 1-го академічного ступеня (бакалавр). При цьому тривалість навчання на додипломному циклі має бути не менше 3 і не більше 4 років. Успішне завершення 1-го циклу відкриває доступ до 2-го циклу – післядипломного. Навчання впродовж 2-го циклу може передбачати отримання ступеня магістра (через 1-2 роки навчання після одержання 1-го ступеня) і/або докторського ступеня (за умови загальної тривалості навчання 7-8 років).

Запровадження Болонського процесу у Великобританії відрізняється від інших країн тим, що випускники з дипломом бакалавра мають пра-

во проводити докторські дослідження без необхідності попередньо отримати ступінь магістра, проте переважна більшість студентів все ж таки спочатку здобувають ступінь магістра, бо цей досвід необхідний з точки зору отримання практичного досвіду, а також, що важливо, студенти пізнають більше інформації з обраної спеціальності. Слід також відзначити, що на відміну від багатьох систем вищої освіти в інших країнах, британські студенти зобов'язані провести значну кількість незалежних досліджень, як правило, у вигляді незалежного дослідницького проекту і захистити дисертацію [5, с. 15].

В Англії та Уельсі у студентів існує вибір, чи вчитися 3 роки на бакалавра, або вчитися 4 роки, включаючи рік навчання у магістратурі, в іноземному університеті, або працювати 1 рік (так звані “sandwich courses”).

Шотландські студенти можуть залишити школу і вступити до університету у віці сімнадцяти років з національними сертифікатами оцінок, тому що у шотландських університетах навчання в цілому триває на рік більше, ніж в Англії та Уельсі. Але школярі мають можливість скласти відповідні екзамени та вступити на другий курс.

Унікальним аспектом є те, що деякі шотландські університети випускають магістрів мистецтв в якості першого вченого ступеня в гуманітарних науках [7, с. 73-74].

2. Запровадження системи кредитів на основі Європейської системи перезарахування кредитів (ECTS). ECTS обумовлює кредитно-модульну організацію навчального процесу, яка базується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (кредитів).

Найкраще системи кредитів розроблені у Великобританії, Скандинавських країнах та Італії. Там система ECTS дає багато можливостей студенту:

- гарантує академічне визнання навчання за кордоном і розширює вибір місць такого навчання;

- забезпечує доступ до повноцінних навчальних курсів і академічного життя в іншому ВНЗ і дає можливість самостійно формувати програму навчання;

- дає можливість подальшого навчання за кордоном (студент може не повертатися до рідного ВНЗ після навчання за кордоном, а залишитися у ВНЗ, що приймає, чи перейти до третього ВНЗ). Університети самі приймають рішення про прийнятність такого акту, а також визначають умови, які необхідно виконати студенту для одержання диплома;

- забезпечує сертифікацію процесу навчання в іноземному ВНЗ [3, с. 20-22].

Щодо ВНЗ система ECTS:

- забезпечує прозорість навчальних планів, у яких міститься детальна інформація про зміст навчального процесу на шляху до здобуття ступеня;

- допомагає вирішенню питань академічного визнання кваліфікацій завдяки попередньому узгодженню змісту програми навчання між студентом, його рідним університетом і університетом, що приймає;
- більш чітко відображає структуру курсів навчального плану, навчальне навантаження студента і результати навчання;
- зберігає за ВНЗ їхню автономію і відповідальність за всі рішення, що стосуються результатів навчання студентів;
- відкриває нові можливості для співробітництва;
- сприяє розвитку зв'язків між ВНЗ;
- поліпшує якість навчального процесу й організаційно-адміністративної роботи [4, с. 30-33].

3. Контроль якості освіти здійснюється акредитаційними агенствами, незалежними від національних урядів і міжнародних організацій. Оцінка ґрунтується не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях і навичках, що їх отримали випускники. Одночасно встановлені стандарти транснаціональної освіти.

У Великобританії у 1993 році урядом країни було створено Національну консультативну раду з цілей освіти та підготовки (National Advisory Council for Education and Training Targets – NACETT), перед якою поставлено завдання здійснювати моніторинг цілей освіти, а також розробляти рекомендації уряду про заходи з їх реалізації. Крім того, у 1997 році було засновано Агентство з гарантування якості у вищій освіті [Quality Assurance Agency for Higher Education (QAANE)]. QAANE – це незалежний недержавний орган, що перебуває у власності низки організацій, які репрезентують вищу освіту Великобританії, і фінансується через внески університетів та коледжів вищої освіти. Поява QAANE стала результатом інтенсивного та водночас еволюційного процесу становлення нових підходів до зовнішньої та внутрішньої оцінки якості вищої освіти [6, с. 50-55].

Сьогодні QAANE є по суті основним виразником оцінювальних підходів до якості вищої освіти в Об'єднаному Королівстві (при наявності певних процедурних відмінностей в Англії, Північній Ірландії, Шотландії та Уельсі) [2].

Інституційний аудит проводиться в Англії з 2003 року. Суть аудиту загалом полягає в наступному: визначається, чи достатньо залучений заклад до загальнонаціональної мережі, чи не занадто він ізольований від решти сектору; чи на рівні закладу створена і наскільки успішно діє система гарантування якості; чи на рівні окремих дисциплін виявляється дія створеної у закладі системи гарантування якості і чи узгоджується діяльність системи з поставленими цілями і завданнями. Аудит також виявляє, наскільки успішно навчальний заклад співпрацює з іншими організаціями в питанні менеджменту якості [3, с. 19-20].

4. Розширення мобільності студентів, викладацького складу та іншо-

го персоналу для взаємного збагачення європейським досвідом; зміна національних законодавчих актів у сфері працевлаштування іноземців. У країнах ЄС студенти мають змогу змінювати університет або місце праці скоріше й легше, ніж раніше [2].

5. Забезпечення працевлаштування випускників. Одним із важливих положень Болонського процесу є орієнтація вищих навчальних закладів на кінцевий результат: знання й уміння випускників повинні бути застосовані і практично використані на користь усієї Європи. Усі академічні ступені й інші кваліфікації мають бути затребувані європейським ринком праці, а професійне визнання кваліфікацій має бути спрощене. Для забезпечення визнання кваліфікацій використовується додаток до диплома, рекомендований ЮНЕСКО.

Активна політика зайнятості у Великобританії спрямована на розвиток існуючої системи професійного навчання та працевлаштування, поширення інформації про ринок праці та існуючі вакансії за сприяння Job-Search Assistance (Служби сприяння працевлаштуванню), застосування ряду комплексних заходів щодо сприяння працевлаштуванню випускників освітніх закладів. Практична значимість цієї політики держави полягає в розширенні масштабів застосування і вдосконаленні існуючої системи громадських робіт; плануванні потреб у робочій силі (з урахуванням заявок підприємців); розвитку прогресивних технологій, що сприяють створенню нових робочих місць на периферії; впровадженні програм сприяння зайнятості жінок, молоді та осіб похилого віку через додаткову професійну підготовку та перенавчання, що, відповідно, послаблює конкуренцію з боку неконкурентоспроможних груп незайнятого населення [6, с. 55-57].

6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти – залучення в Європу більшої кількості студентів з інших регіонів світу. Введення загальноєвропейської системи гарантії якості освіти, кредитної системи накопичення, легко доступних кваліфікацій тощо сприяло підвищенню інтересу європейських та інших громадян до вищої освіти [2].

Отже, у Великобританії Болонський процес активно працює. Україна приєдналась до Болонського процесу у 2005 році. Наказом Міністра освіти та науки № 612 від 13.07.2007 затверджено План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року; створено робочу групу супроводу Болонського процесу та міжвідомчу групу з упровадження Болонського процесу; триває підготовка до переходу на триступеневу (трициклову) систему підготовки фахівців (бакалавр, магістр, доктор філософії); вжито заходів задля поширення мобільності, включаючи стажування студентів та викладачів, укладання міжуніверситетських договорів з обміну кадрами, створення спільних з європейськими університе-

тами програм підготовки фахівців; підготовлено проект Додатку до диплома та методичні рекомендації, щодо його заповнення, Національної рамки кваліфікації (як передумови для визнання ступенів та попередніх періодів навчання); зроблено кроки для розширення університетської автономії [4, с. 26-27].

В основі Болонського процесу лежать ті ж цінності, що й в основі більш широких процесів європейської інтеграції. Насамперед, це – природне прагнення до максимальної сумісності систем вищої освіти. Це дасть можливість усім учасникам процесу повною мірою скористатися перевагами культурного різноманіття, невпинно підвищувати якість освіти, полегшити мобільність студентів і забезпечити молодь повсюдно визнаними кваліфікаціями.

З урахуванням інтернаціоналізації науки, культури та освіти на європейському континенті, розширення гуманітарних зв'язків між країнами, активізації молоді у задоволенні культурно-освітніх потреб Болонський процес у майбутньому може стати основою для прийняття загально-світових документів про навчання на рівні Організації Об'єднаних Націй.

Подальше дослідження зазначеної наукової проблеми вимагає розкриття таких аспектів: розробка змісту європейської освіти відповідно до фаху підготовки спеціалістів; сполучення національних традицій та стандартів освіти із загальноєвропейськими; пошук нових форм отримання освіти, методик та технологій навчального процесу тощо.

Література:

1. Болонський процес: Документи / Укладачі: З. І. Тимошенко, А. М. Грехов, Ю. А. Гапон, Ю. А. Палеха. – К.: Вид-во Європ. Ун-ту. – 2004. – С. 169.
2. Європейський освітній портал: історія Болонського процесу, головні документи, останні події. – <http://eu-edu.org>.
3. Загородній А. Європейська система забезпечення якості вищої освіти / А. Загородній // Вища шк. – 2006. – №4. – С. 15-22.
4. Згага П. Современные тенденции в сфере высшего образования в Европе / П. Згага // Высшее образование сегодня. – 2006. – № 1. – С. 26-34.
5. Саргасян А. Л. Вища освіта у Великобританії та зарубіжних країнах // Вісн. луган. нац. пед. ун-ту ім. Т. Ш. – 2006. – № 6 (101): пед. науки. – С. 14-19.
6. Higher Education in Europe 2009: Developments in the Bologna Process. – Brussels: Eurydice, 2009. – 72 p.
7. Umpleby S. A. A Global University for a Global Village / Stuart A. Umpleby, Konstantin Mekhonoshin and Zhelyu Vladimirov // Cultural Studies. Critical Methodologies. – 2009. – 95 p.